

UNIVERZITET U BEOGRADU
FILOLOŠKI FAKULTET

IZVEŠTAJ O OCENI DOKTORSKE DISERTACIJE *Istorija i fikcija u romanima Kazua Išigura*, kandidatkinje ZLATE LUKIĆ

1. PODACI O KOMISIJI

1. Datum i organ koji je imenovao komisiju:

27. februar 2013. godine, Nastavno-naučno veće Filološkog fakulteta u Beogradu

SASTAV KOMISIJE

1. dr Zoran Paunović, redovni profesor za užu naučnu oblast Engleska i američka književnost (2006), Filološki fakultet u Beogradu;
2. dr Aleksandra Jovanović, docent za užu naučnu oblast Engleska i američka književnost (2007), Filološki fakultet u Beogradu;
3. dr Zorica Đergović-Joksimović, vanredni profesor za užu naučnu oblast Engleska i američka književnost (2012), Filozofski fakultet u Novom Sadu.

2. PODACI O KANDIDATU

1) Ime, ime jednog roditelja, prezime

Zlata (Dragan) Lukić

2) Datum rođenja, opština, republika

18. avgust 1985, Smederevo, Srbija

3) Datum odbrane, mesto, i naziv magistarske teze

(kandidatkinja je doktorske studije upisala bez odbranjene magistarske teze, na osnovu visokog proseka s redovnih studija)

3. NASLOV DOKTORSKE DISERTACIJE

Istorija i fikcija u romanima Kazua Išigura

4. PREGLED DOKTORSKE DISERTACIJE

Doktorska disertacija *Istorija i fikcija u romanima Kazua Išigura*, kandidatkinje Zlate Lukić, obuhvata 204 kucane strane. Podeljena je na osam poglavlja: 1. Uvod: književnost i istorija od Aristotela do istoriografske metafikcije (str. 1-25); 2. *Bledi obrisi brda* (26-53); 3. *Slikar prolaznog sveta* (54-78); 4. *Ostaci dana* (79-111); 5. *Bez utehe* (112-128); 6. *Kad smo bili siročad* (129-158); 7. *Ne daj mi nikada da odem* (159-176); 8. Zaključak (177-191). Podela svakog od ovih poglavlja na veliki broj potpoglavlja značajno olakšava ulaženje u složenu problematiku ovog rada. Pedantno sistematizovana bibliografija (str. 192-204) sadrži 118 bibliografskih jedinica.

5. VREDNOVANJE POJEDINIH DELOVA DOKTORSKE DISERTACIJE

Predmet disertacije, u skladu s njenim naslovom, jesu romani Kazua Išigura, obrađeni po hronološkom redosledu objavljivanja, i to: *Bledi obrisi brda* (1982), *Slikar prolaznog sveta* (1986), *Ostaci dana* (1989), *Bez utehe* (1995), *Kad smo bili siročad* (2000) i *Ne daj mi nikada da odem* (2005). Istraživanje je pri tom bilo usredsređeno na osvetljivanje aspekta istorije u pomenutim romanima, odnosno na ispitivanje odnosa istorije i fikcije, kao i uticaja značajnih istorijskih događaja, prvenstveno ratova, na živote običnih ljudi, zatim prevrednovanje prošlosti u sadašnjem trenutku, ali i sukob javne i lične istorije. Svi ovi elementi, naime, u izraženoj meri karakterišu celokupan opus Kazua Išigura, pisca čija su dela s razlogom odlično prihvaćena, kako kod čitalačke publike, tako i kod najstrožih književnih kritičara.

Uloga istorije i značajnih istorijskih događaja u romanima Kazua Išigura ne može se poreći. Iako u različitom stepenu prisutna u pojedinačnim romanima, istorija je, na ovaj ili onaj

način, uvek u pozadini radnje, koju dopunjuje, gradeći sa njom neraskidivu celinu. U tom kontekstu, kandidatkinja se posebno osvrće na odnos između javne i privatne, odnosno lične istorije pojedinca. Osim toga, teme kojima se bavi u zasebnim poglavljima, analizom svaki roman ponaosob, obuhvataju dijalog prošlosti i sadašnjosti, nepouzdanost sećanja, perspektivu i pluralizam istina u postmodernizmu.

Poseban naglasak prilikom analiziranja romana Kazua Išigura sa aspekta istorije stavljen je na besmisao i strahote rata, budući da Drugi svetski rat, kao istorijski događaj koji je na tragičan način obeležio čitav 20. vek, figurira u svim romanima ovog pisca. Zahvaljujući specifičnosti Išigurovog stila, međutim, prvenstveno njegovoj suptilnosti i eliptičnosti, samo se u nekim romanima mogu naći jezivi detalji ratnih razaranja, ruševina i krvavih borbi, dok se u drugim romanima prećutno podrazumeva koliko tragediju rat zapravo predstavlja i koliko je običnim ljudima teško da se nose sa njegovim posledicama. Upravo se u ovakvom njegovom stilu ogleda topla, ljudska poruka koju Išiguro prenosi svojim, istorijom obojenim, romanima.

Rad je koncipiran tako da sadrži uvodno, teorijsko poglavlje pod nazivom „Književnost i istorija od Aristotela do historiografske metafikcije“ i šest poglavlja o svakom od već pobrojanih romana Kazua Išigura.

U uvodnom poglavlju kandidatkinja se bavi prirodom odnosa književnosti i istorije, koja je vekovima zaokupljala mnoge mislioce, istoričare umetnosti, teoretičare književnosti i filologe, naglašavajući da ona i u periodu postmodernizma nastavlja da budi interesovanje i pokreće brojne diskusije. Pri tom se autoritativno ukazuje na neke od struja u mišljenjima po ovom pitanju, pozivanjem na teoretičare poput Rolana Barta, Dorit Kon i Lubomira Doležela, zatim Kita Dženkinsa i Džona Toša, ali i istoričara Hejdenu Vajta. Posebno mesto u teorijskoj osnovi rada zauzima studija Linde Hačion *Poetika postmodernizma – istorija, teorija, fikcija*, u kojoj su izloženi postulati takozvane historiografske metafikcije, teorije u čijem su ključu ovde analizovani romani Kazua Išigura. Ukratko, ideja historiografske metafikcije leži u potrebi da nam ukaže na mogućnost postojanja novih načina viđenja događaja, kao i na neophodnost prihvatanja različitih gledišta, od kojih svako vodi ka podrivanju konačnosti istorijskog saznanja, ali istovremeno i ka otkrivanju novih istina putem svežih interpretacija.

Prvi od šest Išigurovih romana jeste *Bledi obrisi brda* (1982). Već u ovom romanu Išiguro nagoveštava da će jedna od njegovih čestih tema biti društvene i političke promene uzrokovane Drugim svetskim ratom, ali i, još važnije, uticaj značajnih istorijskih događaja na

živote pojedinaca. Mesto radnje – posleratni Japan, tačnije Nagasaki, igra suštinsku ulogu u ovom romanu, koji je prepun referenci na atomsku bombu i razaranja, u materijalnom i duhovnom smislu, koja je ona prouzrokovala. U poglavlju koje se bavi ovim romanom osvetljena je i politička situacija u Japanu pre i posle velikog rata, kao i razvoj komunizma, uz kratke biografije dve istorijske ličnosti koje se u romanu spominju – japanskog političara Šigeru Jošide i američkog generala Daglasa MekArtura. Posebni segmenti posvećeni su opoziciji Japana i Amerike, koja se kao lajtmotiv provlači kroz čitav roman. Suočavanje sa bolnom prošlošću, samozavaravanje, nepouzdanost sećanja, nostalgija – samo su neke od tema koje Išiguro obrađuje u romanu *Bledi obrisi brda*, ali i u svojim kasnijim romanima. Konačno, na kraju poglavlja, autorka dolazi do još jedne izuzetno važne teme koja se nalazi u samoj srži ideje ove disertacije, naime odnosa između lične i javne istorije, različitosti perspektiva, te njome uslovljenog subjektivizovanja istorije u okvirima istoriografske metafikcije Linde Hačion.

Radnja drugog Išigurovog romana, *Slikar prolaznog sveta* (1986), takođe je smeštena u posleratni Japan. Ovaj se roman, međutim, na prethodni nadovezuje i u drugom smislu, budući da u prvi plan ponovo stavlja odnos između ličnog i psihološkog, na jednoj, i javnog i političkog (istorijskog), na drugoj strani. Ovoga puta, međutim, dodatno je podvučen generacijski jaz između onih koji su pre Drugog svetskog rata u Japanu propagirali nacionalističko-imperijalističku ideologiju, i mladih naraštaja koji, suočeni sa posledicama do kojih su dovela pogrešna shvatanja njihovih prethodnika, prema njima ne osećaju ništa sem netrpeljivosti i prezira. Uz sve ove teme Išiguro osvetljava i ulogu angažovane umetnosti u istorijskim događajima, bavi se odnosom učitelja/vođe i njegovih učenika, ali i motivom izdaje. Kao i u svim svojim romanima, on ne propušta priliku da istakne svu strahotu i besmisao rata, ali i da ukaže na prolaznost i promene, odnos između starog i novog, te sa ovim povezanu nostalgiju. I u ovom poglavlju data je kratka biografija dveju istorijskih ličnosti od značaja za japansku kulturu i tradiciju – to su, naime, japanski heroji Minamoto Jošicune i Mijamoto Musaši. Kao i u prethodnom romanu, ni ovde se ne može zanemariti sveprisutna amerikanizacija japanskog društva. Na kraju poglavlja, još jednom je istaknut dijalog sadašnjosti i prošlosti, te za ovu tezu posebno značajan odnos između privatne i javne istorije.

Treći roman Kazua Išigura, *Ostaci dana* (1989), koji ga je ujedno i proslavio kao romanopisca, posebno je značajan za temu ove disertacije, budući da u njemu istorija igra izuzetno važnu ulogu. Najjači argument za ovu tvrdnju jeste veliki broj istorijskih ličnosti –

aktivnih, prisutnih ili samo spomenutih u romanu, uključujući ser Osvalda Mozlija, lorda Halifaksa, *Herr Ribentropa*, ser Vinstona Čerčila i Antonija Idna. Kada je u pitanju istorijska podloga romana, u prvom planu je period neposredno posle Prvog svetskog rata i sklapanja Versajskog mirovnog sporazuma, odnosno jedan fenomen koji je obeležio političko opredeljenje toga vremena, naime, takozvana politika pomirenja prema nacističkoj Nemačkoj. Ova politika u tesnoj je vezi sa začecima fašizma u Engleskoj, ali i čitavoj Evropi, rastućim antisemitizmom i, u krajnjoj liniji, izbijanjem Drugog svetskog rata. U romanu je, međutim, prikazan i posleratni period, koji predstavlja „ovde i sada“ glavnog junaka i naratora, batlera Stivensa. S tim u vezi jeste i takozvana Suecka kriza 1956. godine, ali i postepeno gubljenje statusa imperijalističke sile koji je Velika Britanija nekada imala, uz sve očigledniju ekonomsku nadmoć Sjedinjenih Država.

Bez utehe (1995), četvrti Išigurov roman, ima specifičnu ulogu u ovoj disertaciji, s obzirom na to da je jedna od njegovih osnovnih karakteristika aistoričnost. Ovim romanom se Išiguro na izvestan način udaljava od sebi svojstvenog stila, praveći eksperiment u kafkijanskom maniru i ukidajući prostorne i vremenske odrednice. Iz ovog razloga bilo je teško pronaći vezu sa istorijom i uklopiti poglavlje o ovom romanu u koncepciju ove disertacije. Autorka je, međutim, uvidela da bi tretman istorije i pobijanje vremenske i prostorne dimenzije na kakvo nailazimo u ovom romanu bio odličan okvir za ukazivanje na univerzalnost istorije, te kontrastiranje ovog romana sa ostalim, naglašeno istoričnim, romanima Kazua Išigura.

Već u sledećem romanu, *Kad smo bili siročad* (2000), Išiguro se vraća prepoznatljivom stilu, dodelivši istoriji još značajniju ulogu nego ranije. Za razliku od ostalih romana, naime, u kojima se Drugi svetski rat spominje usputno ili podrazumeva, u ovom romanu Išiguro se odlučio za neposredniji i efektniji pristup, te tako povećati deo romana prikazuje krvave borbe, užasne prizore ratnih razaranja, surovosti i sakaćenja. Istorijski gledano, kao podloga za ovaj roman poslužio je Drugi kinesko-japanski rat (konkretno, bitka za Šangaj), koji je prethodio Drugom svetskom ratu u tom delu sveta. Od istorijskih ličnosti značajnu ulogu u romanu igraju dvojica čuvenih kineskih političara i vojskovođa – Čang Kai-šek i Mao Ce-tung. Ono što je najvažnije, ukazuje autorka rada, jeste to što se u ovom romanu na najeksplicitniji način manifestuje subjektivno viđenje istorije.

Konačno, u za sada poslednjem romanu, *Ne daj mi nikada da odem* (2005), Išiguro uvodi nove teme, baveći se modernijim dobom – dobom ubrzanog naučnog, tehnološkog i medicinskog napretka, u kome se javljaju neke nove etičke dileme. Tema kloniranja, međutim, Išiguru je

poslužila samo kao sredstvo za ukazivanje na duboko i nepovratno udaljavanje između ljudi u savremenom društvu, pri čemu njegova onespokojavajuća distopijska vizija staje rame uz rame sa vrhunskim delima ovog žanra. Iako istorija u ovom romanu ne igra eksplicitnu ulogu (mada ćemo distopiju tumačiti kao svojevrsnu alternativnu istoriju), ponovo se javlja Drugi svetski rat, kao simbol i svojevrsna prekretnica 20. veka koja je označila početak razvoja nauke na uštrb ljudskosti.

Tako je kroz detaljnu analizu dokazana početna pretpostavka po kojoj se Išigurovi romani, uprkos nesumnjivoj ulozi koju istorija igra u njima, ipak ne mogu smatrati istorijskim. Istorija je, naime, u njima ipak u drugom planu; ona služi kao katalizator radnje, ali je naglasak na drugim aspektima. Između ostalog, na tome kako se pojedinac nosi sa greškama iz prošlosti, te koliko je lako, manipulišući sopstvenim uspomenama, potisnuti sećanja na pogrešne odluke, pa čak i prevariti samoga sebe. Protagonisti i naratori Išigurovih romana žrtve su loših istorijskih okolnosti. Nesposobni da sagledaju širu sliku, pribegavaju ličnom, subjektivnom viđenju istorije, u čijem centru zbivanja tako očajnički čeznu da se nađu.

6. SPISAK NAUČNIH RADOVA

1. Lukić Z. 2011. Human Condition in Kazuo Ishiguro's *Never Let Me Go*. *Philologia*. Broj 9, godina IX, pp.123–133. Beograd: PHILOLOGIA.

(Dostupno na: <http://www.philologia.org.rs/Files/broj_9.pdf>)

2. Lukić Z. 2011. Naratološki aspekti u romanu *Ostaci dana* i pripovetkama *Nokturna* Kazua Išigura. *Filolog*. Broj IV, str. 84–92. Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci, Filološki fakultet. (Dostupno na:

<<http://filolog.yolasite.com/resources/casopisi/FILOLOG%204.pdf>>)

3. Lukić Z. 2011. Distopijska vizija u Išigurovom romanu *Ne daj mi nikada da odem*. *Komunikacija i kultura online*. Broj 2, godina II, str. 401–412. Beograd: FOKUS – Forum za interkulturnu komunikaciju.

(Dostupno na: <<http://www.komunikacijaiikultura.org/KK2/KK2Lukic.pdf>>)

4. Lukić, Z. 2012. Književnost i istorija od Aristotela do istoriografske metafikcije.

Nasleđe – Časopis za književnost, jezik, umetnost i kulturu, godina IX, broj 21, str. 39–47, FILUM – Filološko-umetnički fakultet Kragujevac.

7. ZAKLJUČCI ODNOSNO REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Doktorska disertacija Zlate Lukić dovela je, teorijsko-kritičkim razmatranjem odabranih romana Kazua Išigura i njegovih savremenika, do niza važnih, naučno čvrsto utemeljenih zaključaka. Potvrđena je, pre svega, početa hipoteza, po kojoj romani Kazua Išigura, iako svakako obiluju referencama na istorijske događaje i istorijske ličnosti, nisu istorijski, već da spadaju u žanr istoriografske metafikcije. Odnos istorije i fikcije u njima nesumnjivo igra značajnu, ako ne i centralnu ulogu, što je u disertaciji ilustrovano mnogobrojnim primerima, uz naročito ukazivanje na prevrednovanje prošlosti, mnogostrukost perspektiva i subjektivno viđenje istorije. Kada je reč o ovom poslednjem, moglo bi se reći da su Išigurovi naratori, u izvesnom smislu, istoričari koji iz svoje perspektive nepouzdatih pripovedača pripovedaju o događajima iz privatnog života (gradeći tako svoju ličnu, privatnu istoriju – istoriju običnih ljudi), ali koji u tom pripovedanju neizbežno dotiču ili makar nesvesno osvetljavaju i pozadinu kolektivne istorije čovečanstva. Takozvani nepouzdati pripovedači – a svi Išigurovi pripovedači su takvi – pripovedaju u formi sećanja, koje je jedno od glavnih tema Išigurovih romana, te tako autorka disertacije izdvaja dva plana: na mikroplanu susrećemo ličnu istoriju, sećanje, nepouzdate pripovedače, Išigurove junake koje možemo nazvati „istoričarima u malom“, dok na makroplanu pratimo kolektivnu istoriju, istoriju čitavog društva, istorijske spise i „pouzdate“ istoričare. Ono što, pri tom, karakteriše sudbinu ovih „istoričara u malom“, sudbinu običnih ljudi bačenih u kovitlac istorije, jeste upravo njena uslovna beznačajnost u poređenju sa sudbinom čitavog čovečanstva. U neposrednom sukobu sa istorijom, likovi Kazua Išigura ne mogu da pojme njene dimenzije, niti da uvide njene posledice. Za njih je, međutim, specifično da, iako iz velikih istorijskih događaja izlaze kao „drugačiji“ ljudi, to ne žele da priznaju i do samog kraja žive u zabludi da se u njihovim životima nije odigrala nikakva promena. Po svaku cenu nastojeći

da ostanu u zoni starog, poznatog, bezbednog, oni se tih promena plaše i radije biraju beskorisno vraćanje u prošlost nego hrabro koraćanje u budućnost. Prema tome – zaključak je ove disertacije – tretman istorije u romanima Kazua Išigura, kojim se dovode u pitanje njena objektivnost, pouzdanost i saznatljivost, a ujedno, u postmodernističkom duhu, pruža obilje različitih perspektiva i „ličnih“ istorija, njegove romane upravo svrstava u red najboljih i najsuptilnijih ostvarenja književnosti postmodernizma.

8. OCENA NAČINA PRIKAZA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Promišljenim i teorijski čvrsto utemeljenim iščitavanjem romanesknog opusa Kazua Išigura, kandidatkinja je došla do čitavog niza istinski inovativnih uvida i zaključaka. Te je zaključke u svojoj doktorskoj disertaciji izložila preglednim i jasnim naučnim stilom, koji upotpunjuje odličan utisak koji ostavlja ovo naučno delo.

9. PREDLOG

Na osnovu svega izloženog, smatramo da je Zlata Lukić obradom teme pod naslovom *Istorija i fikcija u romanima Kazua Išigura* sačinila vredno naučno delo, od nesumnjivog značaja za srpsku anglistiku i nauku o književnosti. Zbog toga predlažemo Nastavno-naučnom veću Filološkog fakulteta da ovu doktorsku disertaciju prihvati, a kandidatkinji odobri pristup usmenoj odbrani rada.

U Beogradu, 15. marta 2013. godine

dr Zoran Paunović, red. prof.

dr Aleksandra Jovanović, docent

dr Zorica Đergović-Joksimović, docent

